

HISTÒRIA MUNDIAL DE CATALUNYA

Sota la direcció de
Borja de Riquer

Nou capítol

SANT JORDI, DIA MUNDIAL DEL LLIBRE



HISTÒRIA MUNDIAL DE CATALUNYA

1926
EL DIA DEL LLIBRE:
ROSES, LLIBRES
I SANT

Edicions 62

Barcelona

Aquest opuscle forma part de la *Història mundial de Catalunya*,
publicada per Edicions 62 el novembre de 2018.

© d'aquesta edició: Edicions 62 s.a.,
Diagonal, 662-664 – 08034 Barcelona
www.edicions62.cat
info@edicions62.cat

- © Direcció i redacció dels seus textos, Borja de Riquer, 2018
Drets negociats a través d'Asterisc Agents
- © Assessorament i redacció dels seus textos, Joaquim Albareda,
Miquel Molist, Isabel Rodà i Josep M. Salrach, 2018
- © Pròleg i redacció dels seus textos, Josep Ramoneda, 2018
© Els autors, pels seus textos, 2018
© Manuel Llanas, 2019, pel text present

Compost a La Letra, s.l.
Gran Via Corts Catalanes, 617 – 08007 Barcelona
Imprès a Liberdúplex

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

1926

El dia del llibre: roses, llibres i sant

El 15 de novembre de 1995, la Unesco declarava per unanimitat el 23 d'abril el Dia Mundial del Llibre i dels Drets d'Autor. Obtenia així el reconeixement internacional una iniciativa que havia arrencat a Barcelona el 1926 i que, tot i les adversitats sofertes al llarg del segle, amb el temps s'ha consolidat com una veritable festa cultural i cívica que, amb un altíssim grau de participació, ofereix el sorprenent i confortant espectacle que, per un dia, el llibre protagonitza la vida quotidiana.

Establert des de 1920 a Barcelona —on havia traslladat, des de València, l'editorial Cervantes—, i esdevingut vocal de la Cambra Oficial del Llibre, Vicent Clavel Andrés (1888-1967) proposa el 1923 a aquella corporació la celebració d'un dia anual dedicat al llibre. La memòria de la Cambra d'aquell any recull així el suggeriment: «Día del Libro Español. Otra iniciativa de nuestro celoso compañero don Vicente Clavel: dedicar un día de cada año a celebrar la Fiesta del Libro Español. Este modélico proyecto pasó a estudio de la ponencia y está pendiente de decisión». Una decisió que es va anar diferint, de manera que dos anys després, ja en temps de la dictadura de Primo de Rivera, Clavel encara insistia en la idea. En la idea i en

el dia, que l'editor valencià, fidel a la seva devoció literària, planteja que sigui el 7 d'octubre, data suposada del naixement de Cervantes. Finalment, la Cambra elevava la proposta a l'organisme governamental del qual depenia, el ministeri de Treball, Comerç i Indústria, la titularitat del qual requeria aleshores en el lleidatà Eduard Aunós, l'únic personatge que, sigui dit tot passant, aconseguí ser ministre en les dues dictadures del segle xx (en la de Franco va ser-ne de Justícia).

Aunós acull favorablement la petició de la Cambra i fa aprovar un reial decret que, el 6 de febrer de 1926, instaura oficialment el 7 d'octubre de cada any com la festa del llibre espanyol. L'exposició de motius d'aquest decret exhibeix impudicament el sectarisme de la dictadura de Primo de Rivera, que, amb arnada retòrica, farcida de tòpics tronats, exclou sense manies tota llengua i tota cultura que no fos la castellana. Així, si el llibre espanyol és el «sagrario imperecedero que difunde y expresa el pensamiento, la tradición y la vida de los gloriosos pueblos hispanoamericanos y plasma o perpetúa las concepciones del genio de la raza», la decisió de consagrar-li un dia havia de facilitar «la expansión de la lengua y del alma hispánicas, para enaltecer la Patria y agrandar y fortificar sus prestigios insuperados». Per part seva, els quinze articles del decret regulaven la implicació en la diada del llibre de diferents organismes oficials, com ara centres d'ensenyament, biblioteques, ajuntaments i diputacions provincials, mentre que les Cambres del Llibre convocaven un premi de mil pessetes al millor article periodístic que elogiés el llibre i, la de Barcelona, patrocinava l'edició d'opuscles sobre el llibre i l'edició, encarregats a notoris impressors, escriptors i eru-

dots; el primer dels quals, *Libros, mujeres, niños*, publicat el 1928, es devia a María Luz Morales.

La primera festa del llibre, el 7 d'octubre de 1926, va rebre, a bona part de Catalunya, un fort impuls d'institucions polítiques i culturals. I si, ben aviat, la diada a la capital d'Espanya va tendir a convertir-se en una successió d'actes oficialistes i solemnement acadèmics, a Catalunya, per contrast, prenia un caire més popular i comercial, del qual donen fe les parades als carrers i el 10% de descompte, ofert des de la primera edició. En la pràctica, la celebració només prospera i es consolida a casa nostra. Amb l'experiència de cinc edicions, el 1930 els professionals que hi intervenien acorden replantejar-ne la data. A l'octubre el temps —factor essencial en una activitat a l'aire lliure— no solia acompanyar i, a més, s'esqueia l'inici del curs escolar, amb la consegüent pertorbació de la venda de llibres de text. Per tot plegat, es proposa i s'aconsegueix que el dia del llibre es traslladi del dia incert del naixement de Cervantes al dia segur de la mort, el 23 d'abril. Una nota periòdica aplaudia la decisió d'aquesta manera: «És d'esperar que la pròxima diada se celebrarà el 23 d'abril i, coincidint amb la de Sant Jordi, assolirà encara major esplendor i serà una veritable festa del llibre català». El fet és que, des de finals del segle XIX, diferents grups catalanistes havien convertit el dia de Sant Jordi en una mena de diada patriòtica i de denúncia del centralisme; es convocaven manifestacions, mítings, conferències i altres activitats semblants. I, a principis del segle XX, s'instaura el costum d'instal·lar també parades de roses als carrers.

El que ningú no podia preveure el 1930 era que la primera diada del llibre que se celebraria el 23 d'abril tindria

lloc, l'any següent, enmig de l'eufòria general suscitada per la proclamació, deu dies abans, de la Segona República. L'èxit d'aquella edició el constata una altra crònica periodística: «Ho hem encertat. La data del 23 d'abril, en què la mort de Cervantes coincideix amb la festa de Sant Jordi: roses, llibres i sant». En aquella avinentesa, el president Macià, en un decret del 20 d'abril, proclamava el dia de Sant Jordi «festa cívica i dia inhàbil per a totes les oficines públiques de Catalunya», alhora que es declarava també el 23 d'abril la «Diada de la Bandera Catalana». Amb la celebració per Sant Jordi, comença a arrelar a Catalunya el costum d'aprofitar l'ocasió per publicar novetats, els autors de les quals compareixen en llibreries i parades per signar-ne exemplars. I es tendeix, alhora, a donar prioritat al llibre en català. Per part seva, la Cambra del Llibre anuncia l'esdeveniment amb cartells encarregats a diferents dibuixants i artistes i continua publicant opuscles, paradoxalment tots en castellà: *El libro español* (1930), del cèlebre impressor Víctor Oliva, amb uns increïbles però documentats quaranta mil exemplars de tiratge; *Lo que España debe a un libro* [es refereix al *Quixot*] (1931), de Manuel de Montoliu; *Cómo se organiza y cataloga una biblioteca* (1932), de Jordi Rubió i Balaguer; *El arte en la encuadernación* (1933), de Ramon Miquel i Planas; *La vida del libro* (1934), de Jacint M. Mustieles; *Arte de leer* (1935), de Carles Soldevila; i *Del libro y su emoción* (1936), de Joan Estelrich. Del grau de projecció social assolit per la celebració en dona fe igualment la ressenya de les activitats del dia del llibre de 1934 que inclou la Cambra del Llibre en la memòria corresponent a aquell any. Per començar, informa que es van distribuir 16.500 exemplars de la publicació *La*

vida del libro i 2.288 cartells publicitaris; en segon lloc, es relacionen els articles de premsa que es van disputar el premi de mil pessetes; tot seguit es consigna, en tercer lloc, una subvenció de la Cambra destinada a un concurs de reportatges sobre el dia del llibre convocat per la revista *Catalunya Ràdio* (publicada per Ràdio Associació de Catalunya); per a un altre concurs, el d'aparadors i parades de venda, s'havia obtingut de l'Ajuntament de Barcelona, en quart lloc, una subvenció de mil pessetes i l'exempció d'arbitris; finalment, la Cambra feia constar que havia expedit acreditacions identificatives als llibreters agremiats amb el propòsit de barrar el pas a l'intrusisme.

El 4 de març de 1936, i en el curs d'una conferència feta a la seu de l'Institut Català de les Arts del Llibre, l'editor Santiago Salvat subratllava l'arrelament de la diada en la vida col·lectiva dient que es tractava d'una «festa de roses i de llibres esdevinguda ja tradicional a la nostra terra. Àdhuc essent obligatori, aquest dia, de concedir un 10% de descompte al comprador, no és pas aquest petit benefici el que fa que el públic s'aglomeri a les llibreries. És ja la tradició, la veneració i entusiasme per la diada, com els torrons per Nadal i la farigola el Dijous Sant». La vigoria i la dimensió cultural i ciutadana de la festa als anys trenta les reflecteix també Joan Estelrich, que en l'anotació del 23 d'abril del 1936 del seu dietari escriu: «Bella diada de Sant Jordi. Comprat molts llibres per als nens. El president de la Generalitat m'ha tramès roses i clavells; excellent impressió. La diada és exultant de patriotisme no partidista. Confortant l'espectacle de les llibreries plenes de gent».

Tot i les dificultats, en el curs de la Guerra Civil se celebren dues diades del llibre, això sí, promogudes pel poder

públic i sotmeses a certs canvis, que n'afectaven la naturalesa i la data. Així, poc abans del 23 d'abril de 1937 un decret del govern català disposava això que segueix: «La Diada del Llibre, que se celebrava el mes d'abril, ni per la seva curta durada, ni per la seva organització, respon a les necessitats del nostre temps. Cal transformar-la en fira anual, dotar-la d'una instal·lació adequada i fixar una data més avançada a fi que la celebració de la fira no sigui pertorbada per la inestabilitat del temps. [...] en les actuals circumstàncies, la Fira del Llibre ha d'ésser orientada com un acte a profit de la cultura i de la solidaritat del poble amb els nostres combatents i a tal fi ha de procurar la recollida de donatius en llibres per al Servei de Biblioteques del Front». D'acord amb aquestes premisses, el conseller de Cultura, Antoni Maria Sbert, determinava que aquell any l'esdeveniment tindria lloc del 13 al 15 de maig, però els Fets de Maig de 1937 obligaven a traslladar la diada fira al 3, 4 i 5 de juny. S'imprimeix un cartell al·lusiú al desig d'aplegar volums per als soldats —«Cada ciutadà un llibre per als germans del front»— i el Casal de Cultura, situat a la plaça de Catalunya, acull una exposició de llibres i molts dels actes culturals complementaris.

L'any següent, 1938, amb una part de Catalunya ocupada ja per les tropes faccioses, la celebració, patrocinada pel govern i per l'Ajuntament de Barcelona, es redueix a una única Diada del Llibre, el 15 de juny, tot i que abans i després la Conselleria de Cultura, ara dirigida per Carles Pi i Sunyer, organitza una sèrie d'actes oficials, el programa dels quals encapçala una esplèndida conferència de Carles Riba: «Sinceritat i expressió literària». Un dels grans èxits de vendes d'aquella darrera edició bèl·lica de la diada

va ser una novel·la de Mercè Rodoreda, *Aloma* (premi Joan Crexells de 1937).

En la postguerra —i després d'uns anys de canvis de data (com el 2 de maig!) i de nom (va tornar a anomenar-se, com a l'origen, Fiesta del Libro Español)—, el 1945 es reprenen la tradició de celebrar la diada del llibre el 23 d'abril. A partir d'aleshores —i, durant molts anys del franquisme, amb la col·laboració de l'Instituto Nacional del Libro Español (INLE)— recupera l'hàbit de preguerra de difondre un cartell anunciador, es va centrant progressivament en les novetats editorials i, amb el temps, es referma com la gran festa cultural i cívica amb l'embranchida que ha arribat fins avui. Comercialment ha anat adquirint un volum creixent, en l'actualitat molt considerable: segons dades del Gremi de Llibreters, per Sant Jordi del 2018 es van vendre 1,62 milions d'exemplars (el 59% en català i el 41% en castellà) de 53.000 títols diferents; l'import d'aquesta venda, 22 milions d'euros, va representar que en un sol dia es concentrés el 5% de la facturació catalana anual en les dues llengües (amb exclusió del llibre de text d'ensenyament).

La projecció internacional més rellevant fins ara de la diada es produeix a finals del segle xx, arran que, el 15 de novembre de 1995, la Unesco, dirigida aleshores pel català Federico Mayor Zaragoza, declarés per unanimitat el 23 d'abril com el Dia Mundial del Llibre i dels Drets d'Autor. La iniciativa havia partit de la junta del Gremi d'Editors —amb acusat protagonisme de Josep M. Boixareu i de Pere Vicens— i va comptar amb el suport i/o la complicitat de la Federación de Gremios de Editores de España (que la va traslladar al govern espanyol perquè la cursés a la Unesco), del govern català, del Centre Unesco de Catalunya, de

diferents gremis d'editors d'altres estats i, en fi, de la Unió Internacional d'Editors —que l'any següent, 1996, celebrava el seu 25è congrés a Barcelona. Per acabar de persuadir el món anglòfon i l'hispanòfon americà, es va esgrimir una coincidència cronològica: el 23 d'abril de 1616 moria no tan sols Cervantes, sinó també William Shakespeare —per bé que no és cert, perquè aleshores el calendari julià seguit a Anglaterra diferia del gregorià en deu dies— i l'escriptor peruà Inca Garcilaso de la Vega. Amb el propòsit d'aconseguir un grau més de reconeixement internacional, el 21 d'abril de 2017 es va presentar a la Unesco des de Barcelona, per iniciativa de la Cambra del Llibre i del Gremi de Floristes, la petició que la diada de Sant Jordi, la festa del llibre i de la rosa, passi a ser Patrimoni Immaterial de la Humanitat, una proposta que tot just ha començat a ser considerada. Actualment, el dia del llibre el celebren un centenar llarg de països.

MANUEL LLANAS

Referències:

Josep M. AINAUD DE LASARTE, *Els 50 anys del Dia del Llibre*, Barcelona, Gremi d'Editors, 1976.

Pere ANGUERA, *Sant Jordi, patró de Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 2010.

Màrius CAROL, *Entre llibres i roses: setanta anys d'una festa ciutadana*, Barcelona, La Magrana, 1996.

Manuel LLANAS, *L'edició a Catalunya. El segle xx (fins a 1939)*, Barcelona, Gremi d'Editors de Catalunya, 2005, pàgines 88-95.

Manuel Llanas Pont (Avinyó, 1952) és professor emèrit de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya, on forma part del grup de recerca «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció». Ha publicat, sol o en col·laboració, una vintena de llibres i una vuitantena d'articles, especialment centrats en la literatura contemporània, la història de la traducció i la història de l'edició. Cal destacar l'estudi *Gaziel: vida, periodisme i literatura* (1998) i els sis volums de *L'edició a Catalunya* que, publicats entre el 2002 i el 2007, arrenquen al segle xv i arriben a principis del xxi.

